

دانشگاه سیستان و بلوچستان
تحصیلات تکمیلی

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته مهندسی کشاورزی – اقتصاد کشاورزی

عنوان:

اثرات آزاد سازی قیمت کود شیمیایی و سم بر تولید پنبه در ایران

استاد راهنما:

دکتر مصیب پهلوانی

استاد مشاور:

دکتر سید کمیل طیبی

تحقیق و نگارش:

پروین طاهری

(این پایان نامه از حمایت مالی معاونت پژوهشی دانشگاه سیستان و بلوچستان بهره مند شده است)

مهر ۱۳۹۰

بسمه تعالی

این پایان نامه با عنوان اثرات آزاد سازی قیمت کود شیمیایی و سم بر تولید پنبه در ایران قسمتی از برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد مهندسی کشاورزی گرایش اقتصاد کشاورزی توسط دانشجو پروین طاهری با راهنمایی استاد پایان نامه جناب آقای دکتر مصیب پهلوانی تهیه شده است. استفاده از مطالب آن به منظور اهداف آموزشی با ذکر مرجع و اطلاع کتبی به حوزه تحصیلات تکمیلی دانشگاه سیستان و بلوچستان مجاز می باشد.

(نام و امضاء دانشجو)

این پایان نامه ۶ واحد درسی شناخته می شود و در تاریخ ..... توسط هیئت داوران بررسی و درجه ..... به آن تعلق گرفت.

تاریخ

امضاء

نام و نام خانوادگی

دکتر مصیب پهلوانی

استاد راهنما:

دکتر سید کمیل طیبی

استاد مشاور:

داور ۱:

داور ۲:

نماینده تحصیلات تکمیلی:

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب پروین طاهری تعهد می کنم که مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این نوشته از آن استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع گردیده است. این پایان نامه پیش از این برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه سیستان و بلوچستان می باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو: پروین طاهری

امضاء

تقدیم به:

اسوه صبر و ایثار زندگی ام

"پدر عزیز و مهربانم"

دریای عطف و مهربانی زندگی ام

"مادر عزیز و مهربانم"

و

یگانه عشق جاوید زندگی ام

"همسر عزیز و مهربانم"

پروردگارا دعایم به درگاه تو این است که:

بی‌نویی و تنگ‌چشمی را از دلم ریشه کن ساز و از بیخ و بن بر کن، نیرویی به من ارزانی فرما تا علم خود را در خدمت و کمک ثمر بخش سازم نیرویی به من ده تا با قدرت و توان خود را از روی کمال عشق و نهایت محبت، تسلیم خواسته‌ها و ارضای تو کنم.

و در اینجا جا دارد از زحمات استاد ارجمند و گرامی جناب آقای دکتر مصیب پهلوانی که به عنوان استاد راهنما، در تمامی مراحل اجرای پایان‌نامه با صبر و تحمل فراوان مرا یاری کرده‌اند قدر دانی نمایم. از جناب آقای دکتر سید کمیل طیبی که به عنوان استاد مشاور با بررسی پایان‌نامه، نکات مهمی را بیان کردند تشکر و قدردانی می‌نمایم.

همچنین لازم است از تمامی کسانی که مرا در انجام این پایان‌نامه یاری کرده‌اند، کمال تشکر و قدر دانی را دارم.

چکیده:

علی رغم نظریه ضرورت حمایت دولت از بخش کشاورزی در سطح بین المللی، به واسطه گستردگی انحرافات ایجاد شده در تولید و تجارت محصولات کشاورزی، هدفمند سازی یارانه ها و آزادسازی بازار محصولات و نهاده های کشاورزی یکی از مهمترین سیاست ها در بسیاری از کشورها از جمله کشور ایران است. از طرف دیگر اهمیت پنبه نه تنها در تامین مواد اولیه صنایع نساجی و روغن کشتی است بلکه نقش مهمی در ایجاد اشتغال و درآمد در دیگر بخش ها دارد. ویژگی های مذکور موجب اهمیت این محصول در سطح کلان اقتصاد کشور شده و فراهم آوردن شرایط تولید پایدار آن همواره مورد توجه بوده است. در تحقیق حاضر به منظور بررسی آثار آزادسازی قیمت کود شیمیایی و سم بر تولید پنبه در ایران، ابتدا شاخص حمایت کل (AMS) برای محصول پنبه محاسبه شد. سپس، با استفاده از اطلاعات سری زمانی سال های ۱۳۸۷-۱۳۶۷، تابع تولید پنبه آبی تخمین و کشش های تولیدی نهاده ها محاسبه شد. در ادامه توابع تقاضای نهاده ها و تابع هزینه به روش رگرسیون های به ظاهر نامرتبط (SURE) تخمین زده شد. سپس، کشش های قیمتی خودی و متقاطع تقاضای نهاده ها محاسبه گردید. نتایج نشان داد در نرخ ارز آزاد در تمامی دوره، از محصول پنبه حمایت به عمل آمده و در نرخ ارز رسمی در سال های ۱۳۷۱ و ۸۰-۱۳۷۸ از محصول پنبه حمایت صورت نگرفته است. همچنین، آزاد سازی قیمت سم سبب کاهش تقاضای این نهاده و افزایش تولید پنبه به میزان ۲/۳۸ درصد می شود و افزایش قیمت ناشی از آزاد سازی قیمت کود شیمیایی تاثیر ناچیزی در کاهش تولید پنبه داشته، به طوری که میزان تولید پنبه ۰/۱۷ درصد کاهش یافته است. در نهایت توصیه می شود دولت با افزایش تدریجی قیمت نهاده سم، زمینه مصرف بهینه این نهاده و افزایش تولید پنبه را فراهم کند. همچنین، یارانه اعطایی به نهاده کود شیمیایی و بذر را در زمینه های دیگر مانند بازاریابی، صادرات و سیستم های بهینه آبیاری اختصاص دهد.

کلمات کلیدی: پنبه، آزاد سازی قیمت، تابع تولید، تابع هزینه، توابع تقاضای نهاده ها، رگرسیون های به

ظاهر نامرتبط (SURE)

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱	فصل اول: کلیات تحقیق .....
۲	۱-۱- مقدمه .....
۳	۲-۱- تعریف مسئله و بیان سوال های اصلی تحقیق .....
۴	۳-۱- ضرورت انجام تحقیق .....
۵	۴-۱- پیشینه تحقیق .....
۷	۵-۱- اهداف تحقیق .....
۷	۶-۱- فرضیه ها .....
۷	۷-۱- روش تحقیق .....
۷	۸-۱- چه کاربردهایی از انجام این تحقیق متصور است؟ .....
۷	۹-۱- استفاده کنندگان از نتایج پایان نامه .....
۸	۱۰-۱- نوآوری طرح در چیست؟ .....
۸	۱۱-۱- روش و ابزار گردآوری اطلاعات .....
۸	۱۲-۱- محدودیت های تحقیق .....
۹	۱۳-۱- منابع و ماخذ فصل اول .....
۱۰	فصل دوم: ادبیات موضوع و پیشینه تحقیق .....
۱۱	۱-۲- مقدمه .....
۱۱	۲-۲- ضرورت حمایت از بخش کشاورزی و پرداخت یارانه .....
۱۲	۱-۲-۲- ارزیابی حمایت از بخش کشاورزی در کشورهای مختلف جهان .....
۱۵	۲-۲-۲- تاریخچه حمایت از بخش کشاورزی در ایران .....
۱۶	۳-۲-۲- وضعیت یارانه کود و سم در ایران .....
۱۶	۴-۲-۲- سیاست های حمایتی بخش کشاورزی در ایران .....
۱۸	۵-۲-۲- اهداف سیاست گذاری در بازار نهاده های تولید .....
۲۰	۶-۲-۲- ابزار مربوط به سیاست گذاری نهاده ها .....
۲۲	۷-۲-۲- شاخص های ارزیابی سیاست های حمایتی .....
۲۴	۳-۲-۳- آزادسازی اقتصادی و آزادسازی قیمت ها .....
۲۴	۱-۳-۲- ضرورت آزاد سازی اقتصادی .....
۲۶	۲-۳-۲- ضرورت آزاد سازی اقتصادی در بخش کشاورزی ایران .....
۲۷	۳-۳-۲- آثار آزادسازی قیمت محصولات کشاورزی .....
۲۸	۴-۲-۴- پنبه و اهمیت تولید آن .....

۳۱	..... ۱-۴-۲- سطح زیر کشت، تولید و عملکرد پنبه در ایران.....
۳۵	..... ۲-۴-۲- سطح زیر کشت، تولید و عملکرد پنبه در دنیا.....
۳۶	..... ۳-۴-۲- حمایت های تجاری از تولید و تجارت پنبه در جهان.....
۳۷	..... ۵-۲- مطالعات داخلی.....
۴۹	..... ۶-۲- مطالعات خارجی.....
۵۶	..... ۷-۲- خلاصه، جمع بندی و نتیجه گیری .....
۵۷	..... ۸-۲- منابع و مآخذ فصل دوم.....
۶۲	..... فصل سوم: مبانی نظری و روش تحقیق.....
۶۳	..... ۱-۳- مقدمه.....
۶۳	..... ۲-۳- ارائه الگو.....
۶۳	..... ۱-۲-۳- بخش اول: محاسبه شاخص حمایت داخلی.....
۶۴	..... ۲-۲-۳- بخش دوم: توابع تولید، هزینه و تقاضای نهاده ها.....
۷۰	..... ۳-۳- نحوه جمع آوری آمار و اطلاعات.....
۷۰	..... ۴-۳- روش برآورد الگو.....
۷۱	..... ۱-۴-۳- روش SURE (معادلات رگرسیون به ظاهر نامرتبط).....
۷۲	..... ۵-۳- خلاصه، جمع بندی و نتیجه گیری.....
۷۴	..... ۶-۳- منابع و مآخذ فصل سوم.....
۷۶	..... فصل چهارم: نتایج و بحث.....
۷۷	..... ۱-۴- مقدمه .....
	..... ۲-۴- بخش اول: نتایج مربوط به محاسبه میزان حمایت قیمتی، نهاده ای و شاخص کل
۷۷	..... حمایت داخلی محصول پنبه.....
۸۹	..... ۳-۴- بخش دوم: نتایج حاصل از تخمین توابع تولید، هزینه و تقاضای نهاده ها.....
۸۹	..... ۱-۳-۴- بررسی پایایی و ناپایایی متغیرها.....
۹۱	..... ۲-۳-۴- نتایج آزمون همگرایی.....
۹۱	..... ۳-۳-۴- نتایج مربوط به تخمین تابع تولید.....
۹۴	..... ۱-۳-۳-۴- محاسبه کشش های تولید پنبه.....
۹۵	..... ۴-۴- نتایج مربوط به تخمین تابع هزینه و توابع تقاضای نهاده ها.....
۹۵	..... ۱-۴-۴- نتایج مربوط به پایایی و ناپایایی متغیرها.....
۹۶	..... ۲-۴-۴- نتایج آزمون همگرایی.....
۹۶	..... ۳-۴-۴- نتایج مربوط به برآورد تابع هزینه و توابع تقاضای نهاده ها.....
۹۸	..... ۱-۳-۴-۴- محاسبه کشش های قیمتی خودی و متقاطع تقاضای نهاده ها.....
۹۹	..... ۵-۴- تحلیل آثار سیاست آزاد سازی قیمت نهاده ها بر تولید پنبه.....
۹۹	..... ۱-۵-۴- تحلیل آثار آزاد سازی قیمت کود شیمیایی بر تولید پنبه.....
۱۰۰	..... ۲-۵-۴- تحلیل آثار آزاد سازی قیمت سم بر تولید پنبه.....
۱۰۰	..... ۶-۴- خلاصه، جمع بندی و نتیجه گیری.....
۱۰۲	..... ۷-۴- منابع و مآخذ فصل چهارم.....
۱۰۳	..... فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات.....

۱۰۴	..... ۱-۵- مقدمه
۱۰۵	..... ۲-۵- خلاصه، جمع بندی و نتیجه گیری
۱۰۷	..... ۳-۵- پیشنهادات اصلی
۱۰۸	..... ۴-۵- پیشنهادات فرعی
۱۰۹	..... ۵-۵- پیشنهادات برای مطالعات آتی
۱۱۰	..... ۶-۵- منابع و مآخذ فصل پنجم
۱۱۴	..... پیوست ها

فهرست جدول ها

صفحه	عنوان جدول
۳۰	جدول ۱-۲. مواد حاصله از تصفیه یک تن وش و کاربرد آن ها در صنایع مختلف.....
۳۰	جدول ۲-۲. مشتقات حاصله از پنبه دانه در کارخانجات روغن کشی.....
۳۲	جدول ۳-۲. سطح زیر کشت و تولید پنبه وش طی سال های ۱۳۸۸-۱۳۶۷.....
۳۷	جدول ۴-۲. کمک های مستقیم به تولید پنبه از سوی کشوری های منتخب.....
۴۸	جدول ۵-۲. خلاصه مطالعات پیشین داخلی .....
۵۵	جدول ۶-۲. خلاصه مطالعات پیشین خارجی.....
	جدول ۱-۴. قیمت های فوب پنبه و مجموع هزینه های تعدیل کننده ی قیمت فوب طی سال های
۷۸	.....۱۳۸۷-۱۳۶۷.....
۷۹	جدول ۲-۴. کل حمایت قیمتی از محصول پنبه در کشور طی سال های ۱۳۸۷-۱۳۶۷.....
	جدول ۳-۴. حمایت قیمتی از هر کیلو کود فسفات در تولید پنبه آبی کشور طی سال های
۸۱	.....۱۳۸۷-۱۳۶۷.....
	جدول ۴-۴. کل یارانه اعطایی به کود فسفات در تولید پنبه آبی کشور طی سال های
۸۲	.....۱۳۸۷-۱۳۶۷.....
	جدول ۵-۴. حمایت قیمتی از هر کیلو کود اوره در تولید پنبه آبی کشور طی سال های
۸۳	.....۱۳۸۷-۱۳۶۷.....
	جدول ۶-۴. کل یارانه اعطایی به کود اوره در تولید پنبه آبی کشور طی سال های
۸۴	.....۱۳۸۷-۱۳۶۷.....
	جدول ۷-۴. حمایت قیمتی از هر کیلو سم در تولید پنبه آبی کشور طی سال های
۸۵	.....۱۳۸۷-۱۳۶۷.....
۸۶	جدول ۸-۴. کل یارانه اعطایی به سم در تولید پنبه آبی کشور طی سال های ۱۳۸۷-۱۳۶۷.....
۸۸	جدول ۹-۴. حمایت کل (AMS) از پنبه آبی کشور طی سال های ۱۳۸۷-۱۳۶۷.....

۸۹	جدول ۴-۱۰. نتایج کمی آزمون پایایی در لگاریتم سطح متغیرها.....
۹۰	جدول ۴-۱۱. نتایج کمی آزمون پایایی در لگاریتم مرتبه اول.....
۹۰	جدول ۴-۱۲. نتایج کمی آزمون پایایی در لگاریتم سطح شاخص دیویژیا.....
۹۰	جدول ۴-۱۳. نتایج کمی آزمون پایایی در لگاریتم مرتبه اول شاخص دیویژیا.....
۹۳	جدول ۴-۱۴. نتایج تخمین توابع مختلف تولید پنبه آبی طی سال های ۱۳۸۷-۱۳۶۷.....
۹۴	جدول ۴-۱۵. نتایج محاسبه کشش تولید پنبه آبی.....
۹۵	جدول ۴-۱۶. نتایج آزمون ایستایی در لگاریتم سطح.....
۹۶	جدول ۴-۱۷. نتایج آزمون ایستایی در لگاریتم مرتبه اول.....
۹۷	جدول ۴-۱۸. نتایج مربوط به برآورد تابع هزینه و توابع تقاضای نهاده.....
۹۸	جدول ۴-۱۹. کشش های قیمتی خودی و متقاطع تقاضای نهاده های تولید پنبه.....

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان نمودار
۱۶	نمودار ۲-۱. یارانه های پرداختی به کود و سم طی سال های ۱۳۸۷-۱۳۶۸ .....
۳۳	نمودار ۲-۲. تغییرات تولید و سطح زیر کشت پنبه ایران طی سال های ۱۳۸۷-۱۳۶۷ .....
۳۴	نمودار ۲-۳. سهم استان های مختلف کشور از سطح زیر کشت پنبه در ایران .....
۳۴	نمودار ۲-۴. سهم استان های مختلف کشور از تولید پنبه در ایران (سال زراعی ۸۸-۱۳۸۷) .....
۳۵	نمودار ۲-۵. سهم کشورهای مختلف جهان از تولید پنبه محلولج در سال ۲۰۰۸ .....

فهرست علائم

نشانه	علامت
میزان کود شیمیایی	X_f
میزان بذر	X_s
میزان سم	X_p
میزان آب	X_w
میزان نیروی کار	X_l
شاخص دیویژیا برای نهاده کود شیمیایی	d_f
شاخص دیویژیا برای نهاده بذر	d_s
شاخص دیویژیا برای نهاده سم	d_p
شاخص دیویژیا برای نهاده آب	d_w
شاخص دیویژیا برای نهاده نیروی کار	d_l
کشش‌های قیمتی تقاضای نهاده‌ها	E_{ij}

فصل اول

کلیات تحقیق

امروزه دولت‌ها در تمامی کشورها بخصوص کشورهای جهان سوم با سیاست گذاری های اقتصادی، نقش اساسی در روند رشد و توسعه اقتصادی ایفا می کنند. یکی از سیاست های اقتصادی رایج در کشورهای در حال توسعه و حتی کشورهای توسعه یافته صرف نظر از نوع نظام اقتصادی حاکم، پرداخت یارانه به برخی کالاها و خدمات است. که ممکن است به صورت پرداخت های رفاهی و یا در جهت حمایت از تولیدات داخلی باشد. علی رغم نظریه ضرورت حمایت دولت از بخش کشاورزی در سطح بین المللی، به واسطه گستردگی انحرافات ایجاد شده در تولید و تجارت محصولات کشاورزی، هدفمند سازی یارانه ها و آزادسازی بازار محصولات و نهاده های کشاورزی یکی از مهمترین سیاست ها در بسیاری از کشورها از جمله کشور ایران است. کود شیمیایی و سم از جمله نهاده هایی هستند که در تولید محصولات زراعی نقش موثری دارند و یارانه این دو نهاده جزء یارانه های غیر مستقیم و از انواع یارانه های تولیدی است (شمشادی، ۱۳۸۵).

محدود کردن دخالت دولت در فعالیت های اقتصادی، حرکتی است که به ویژه در دو دهه اخیر از سوی سازمان تجارت جهانی مطرح گردیده است. از جمله اهداف مهم آزاد سازی، کاهش بکارگیری منابع در بخش دولتی به صورت کم بازده و افزایش تولید و تشویق رقابت است (بخشوده، ۱۳۸۰).

مجریان سیاست آزادسازی اقتصادی یکی از دلایل بهره وری اندک و عدم افزایش سطح تولید را پرداخت یارانه های تولیدی و پایین بودن قیمت نهاده های کشاورزی (کود شیمیایی و سم) می دانند. لذا، انتظار می رود در جهت هدفمند سازی یارانه ها با اجرای سیاست آزادسازی و افزایش قیمت نهاده ها، تولیدکنندگان استفاده بهینه از عوامل تولید داشته باشند (زیبایی، ۱۳۷۲).

بدیهی است اثرات آزادسازی قیمت های کشاورزی بر حسب نوع محصول متفاوت است. به طور کلی در صورت آزاد سازی بازار برای محصولاتی که دولت در جهت خود کفایی از آن ها حمایت قیمتی کرده ، ممکن است رفاه تولید کننده کاهش و رفاه مصرف کننده افزایش یابد. در خصوص محصولاتی که قیمت عرضه آن ها کنترل می شود و به نوعی از تولید کنندگان آن مالیات اخذ می شود، آزادسازی قیمت ها موجب افزایش رفاه تولید کننده و کاهش رفاه مصرف کننده می شود و برای محصولاتی که دولت در تعیین قیمت آن ها دخالت ندارد، آزادسازی نهاده های کشاورزی، موجب کاهش رفاه تولید کننده می شود (نجفی، ۱۳۸۸).

اهمیت پنبه نه تنها در تامین مواد اولیه صنایع نساجی و روغن کشی است بلکه نقش مهمی در ایجاد اشتغال و درآمد در دیگر بخش ها دارد؛ به طوری که تعداد جمعیت کشور که از طریق فعالیت در امر تولید و توزیع صنایع وابسته به پنبه امرار معاش می کنند حدود یک میلیون نفر برآورد می شود. ویژگی های مذکور موجب اهمیت این محصول در سطح کلان اقتصاد کشور شده و فراهم آوردن شرایط تولید پایدار آن همواره مورد توجه بوده است (صدرالاشرفی، ۱۳۸۹).

در تحقیق حاضر سعی می شود با استفاده از داده های سالانه مورد نظر طی دوره ۱۳۸۷-۱۳۶۷ ضمن محاسبه شاخص حمایت داخلی از پنبه، با استفاده از داده های سری زمانی آثار سیاست آزاد سازی قیمت نهادها را بر تولید این محصول به روش رگرسیون های به ظاهر نامرتبط (SURE) بررسی گردد. این رساله در پنج فصل تدوین شده است که فصل اول تحت عنوان «کلیات تحقیق»، فصل دوم «ادبیات موضوع و پیشینه تحقیق»، فصل سوم «روش شناسی تحقیق» فصل چهارم «بحث و برآورد مدل» و در فصل پنجم «نتیجه گیری و پیشنهادات» ارائه شده است.

۱-۲- تعریف مسئله و بیان سوال های اصلی تحقیق

به رغم آثار مثبت آزاد سازی فعالیت های اقتصادی در گوشه و کنار جهان، دولت ایران هنوز سهم عمده ای در اقتصاد کشور دارد. این در حالی است که تقریباً همه اقتصاد دانان روی کارایی پایین فعالیت های اقتصادی دولت اتفاق نظر دارند (بخشوده، ۱۳۸۰).

بی تردید با آزاد سازی قیمت ها، تعادل بازار و در نتیجه قیمت و مقدار تعادلی آن ها به هم خواهد خورد و شرایط دیگری بر بازار آن ها حاکم خواهد شد و برای دولت دو دغدغه اساسی ایجاد می شود: (۱) نوسان تولید در اثر حذف حمایت قیمتی از تولید کنندگان و در نتیجه کمبود عرضه محصول و سرانجام ظهور تورم (۲) کاهش رفاه مصرف کنندگان در اثر حذف حمایت قیمتی از آن ها و در نتیجه ظهور تورم. از طرف دیگر هدفمند سازی یارانه ها و آزادسازی قیمت حامل های انرژی، صنایع با مصرف انرژی بالا را آسیب پذیرتر می کند (نجفی، ۱۳۸۸).

علی رغم اینکه عرضه نهاده های کشاورزی در سطح قیمت نازل می تواند موجب تقویت کشاورزی و افزایش درآمد کشاورزان گردد، لیکن این امر نباید سبب مصرف بی رویه نهاده ها گردد. از طرفی نیز اگر قیمت نهاده ها بیش از اندازه پایین باشد مصرف آن نهاده بدون هیچ محدودیتی افزایش خواهد یافت. این امر موجب

می شود کشاورز بدون توجه به بازدهی نهایی، عامل نهاده را مصرف کند. بنابراین قیمت نهاده در سطحی که مصرف بی رویه به دنبال نداشته باشد و همچنین بر تولید محصولات و محیط زیست اثرات مخرب نداشته باشد، از اهمیت بالایی برخوردار است.

پنبه از جمله محصولات کشاورزی است که به دلیل اهمیت آن در بخش کشاورزی و صنایع وابسته، از آغاز گسترش کشت آن همواره مورد توجه و دخالت دولت ها بوده است. با این حال در طی سالیان اخیر مجموع سیاست های انجام گرفته باعث شده که تولید پنبه در کشور با نوسان زیادی روبرو شود (بخشوده، ۱۳۸۰). با توجه به اینکه سیاست آزاد سازی قیمت کود و سم از سال ها پیش آغاز شده و هم اکنون نیز در دولت طرح تحول اقتصادی شامل هدفمند کردن یارانه ها مد نظر است لذا باید دید

۱- آیا از محصول پنبه حمایت قیمتی مثبت و موثری صورت گرفته است؟

۲- آیا از نهاده های ضروری تولید محصولات (کود شیمیایی و سم) حمایت شده است؟

۳- آثار اقتصادی آزادسازی قیمت نهاده ها بر تولید محصول پنبه چیست؟

۱-۳- ضرورت انجام تحقیق

با توجه به اینکه انجام مطالعه نشده آزاد سازی، نتایج و اثرات منفی و نا مطلوبی در توسعه کشاورزی خواهد داشت لازم است به لحاظ نارسایی های ساختار اقتصادی کشور ضمن اجتناب از روش های آزمون و خطا سعی شود با برداشتن گام های سنجیده تر و اندیشیده تر پیامدهای منفی و نامطلوب تجزیه و تحلیل زوده شود. با امید بهبود یافتن نهایی ساختار اقتصادی و بهره مندی از دست های نامرئی بازار باید حداقل به طور موقت تمهیدات مناسبی را برای حمایت از اقشار آسیب پذیر فرایند آزادسازی بکار گرفت.

از آنجا که پنبه از محصولات اساسی و صنعتی کشور است و از نظر ایجاد ارزش افزوده در بخش کشاورزی و اشتغال زایی دارای اهمیت ویژه ای است، لذا تحقیق جاری در نظر دارد به منظور تخصیص بهینه عوامل تولید، اهمیت نسبی هر یک از نهاده ها در افزایش تولید این محصول و منطقه اقتصادی تولید را با استفاده از کشت عوامل تولید مورد بررسی قرار داده و نتایج کاربست های آزاد سازی قیمت نهاده های زراعی و رفتار بهره برداران در کاربرد نهاده های تولید را مورد مطالعه قرار دهد.

۱-۴- پیشینه تحقیق

در این بخش به معرفی اجمالی تحقیقات انجام شده در داخل و خارج از کشور پرداخته می شود. در فصل دوم به بررسی بیشتر این تحقیقات خواهیم پرداخت. در ابتدا به تحقیقاتی که در داخل کشور پرداخت شده است به طور مختصر و اجمالی مرور می کنیم.

مودنی و تهامی پور (۱۳۸۷) در ارزیابی اثر کاهش یارانه کود شیمیایی بر تولیدات زراعی و باغی بخش کشاورزی، با استفاده از تکنیک های سری زمانی و در قالب الگوی تصحیح خطای بردار (VECM) اثر کاهش یارانه کود شیمیایی بر تولیدات زراعی و باغی را برای دوره زمانی ۱۳۸۵-۱۳۷۲ مورد تحلیل قرار داده اند. نتایج نشان داد که یارانه کود شیمیایی سهم قابل توجهی از تغییرات تولید زیر بخش زراعت و باغبانی را بر عهده نداشته و کاهش آن اگر چه در کوتاه مدت منجر به کاهش تولید خواهد شد ولی در بلند مدت اثری ندارد و پیشنهاد می شود یارانه کود در طول چندین سال کاهش یابد و در یک برنامه بلند مدت به صفر برسد و از طرفی کاهش تولید ناشی از آن از طریق سیاست های حمایتی دیگر از جمله سیاست قیمتی جبران گردد.

نجفی و فرج زاده (۱۳۸۸) اثرات رفاهی حذف یارانه کود شیمیایی بر مصرف کنندگان گندم (نان) را مورد ارزیابی قرار دادند. بدین منظور توابع عرضه و تقاضای نان با استفاده از داده های دوره ۱۳۸۵-۱۳۵۳ برآورد و آثار رفاهی این سیاست بر مصرف کنندگان در نتیجه تغییرات قیمت مشخص گردید. یافته ها نشان داد که به دلیل عدم حساسیت مصرف کنندگان در برابر افزایش قیمت نان، افزایش هزینه تولید گندم از راه افزایش قیمت محصول به مصرف کنندگان منتقل می شود. به گونه ای که با حذف کامل یارانه کود شیمیایی رفاه مصرف کنندگان به میزان ۶۶۱/۸ میلیارد ریال و مخارج دولت به میزان ۳۹۲۷/۶ میلیارد ریال کاهش می یابد که مجموع آن ها از افزایش رفاه به میزان ۳۲۶۵/۸ میلیارد ریال برای جامعه است و قیمت خرده فروشی نان به میزان ۶/۷۲ درصد افزایش می یابد. لذا کاهش تدریجی یارانه کود شیمیایی و پرداخت هدفمند یارانه به مصرف کنندگان نان پیشنهاد گردیده است.

سلامی و سرایی شاد (۱۳۸۹) میزان افزایش قیمت گندم تولیدی در اثر حذف یارانه سوخت را بررسی کرده اند. در این راستا ابتدا مجموع میزان حمایت داخلی گندم (AMS) محاسبه و سهم سوخت از کل تولید مشخص گردید. سپس یک تابع هزینه ترانسلوگ مقید با استفاده از داده های سال ۸۶-۱۳۶۶ برآورد شد و با محاسبه کشش هزینه ای نهاده ماشین آلات و سوخت در اثر حذف یارانه سوخت، اثر حذف یارانه بر قیمت تمام شده گندم محاسبه گردید. نتایج نشان می دهد که نهاده سوخت بیشترین سهم از مجموع حمایت نهاده

ها را به خود اختصاص داده است. نتایج بدست آمده از تخمین تابع هزینه حاکی از آن است که با حذف کامل یارانه سوخت قیمت گندم به میزان ۶۳۸/۴۳ ریال و معادل ۳۷/۸۱ درصد افزایش خواهد یافت. نتایج مطالعه نشان می دهد که تعدیل قیمت سوخت بایستی با احتیاط صورت گیرد.

در خارج از کشور نیز در این زمینه مطالعات و تحقیقاتی انجام شده که بعضی از تحقیقات انجام شده در این بخش آورده شده است.

میوتیکو و دنا^۱ (۲۰۰۸) با استفاده از تئوری دوگانگی در تولید و هزینه، ساختار تولید مزارع کنیا را مورد بررسی قرار داده و به منظور بدست آوردن تابع تقاضای نهاده ها از تابع هزینه ترانسلوگ استفاده کرده اند. ککش قیمتی نهاده ها و مقیاس اقتصادی نیز محاسبه شده است. نتایج نشان داد که ساختار تولید مناسب بوده و نهاده های تولید جانشین یکدیگر هستند. لذا پیشنهاد می شود به منظور حفظ سطح تولید فعلی، استفاده از نهاده های تولید با ترکیب موجود ادامه یابد.

آنتینیو و نودی^۲ (۲۰۰۹) در بررسی آزادسازی محصولات اساسی، با تحلیل کیفی و توصیفی به مطالعه محصول ذرت در مکزیک پرداختند. در این مطالعه با وجود کاهش قیمت ذرت و افزایش واردات آن از آمریکا تا سال ۲۰۰۶، تولید ذرت در مکزیک افزایش یافته و تغییرات ساختاری مثبتی داشته است. آن ها یکی از مهمترین دلایل این رویداد را حمایت های دولت از کشاورزان عمده کار و غنی در شمال مکزیک ارزیابی کردند. آندری و هیرالد^۳ (۲۰۱۰) در بررسی اثرات سیاست آزادسازی بر بخش کشاورزی، ارتباطی بین مدل شبیه سازی اروپا و سیستم اطلاعات مدلسازی مزرعه برقرار کرده اند. آن ها با برقراری ارتباط دو مدل توانستند پروسه های تعدیل را در هر دو سطح بخشی و گروهی کشاورزی آلمان مشخص کنند. حذف حمایت های قیمتی بازار به ویژه اگر پرداخت های مستقیم دولت نیز کاهش یابد، منجر به کاهش درآمد کشاورزی می شود و بازدهی پایین نیروی کار به خصوص در مزارع دامپروری، تغییرات اساسی را در ساختار کشاورزی و نهاده های مورد نیاز کشاورزی آلمان در طی سناریو های آزادسازی می طلبد.

1- Mutuku Muendo Kavoi, Dana L Hoag
2- Antonio Yunez, Naude
3 -Andre Deppermann, Harald Grethe